

ILIE MATEI, PRIM-SECRETAR AL JUDEȚULUI TIMIȘ (1985-1989), VICTIMĂ SAU CĂLĂU ÎN DECEMBRIE 1989?

Dumitru TOMONI*

ILIE MATEI, FIRST-SECRETARY OF THE TIMIȘ COUNTY R.C.P. ORGANIZATION (1985-1989). VICTIM OR BUTCHER? (Abstract)

Ilie Matei was born on April 13, 1932, in Ganeasa village from Olt County. His job as a trainer-informer helped him to rise in the schools of the party where his profession and his social origin were very important. Thus he became a devoted Party activist, having a rapid ascent in the leading structures of the R.C.P. (Romanian Communist Party). From his function of instructor at the Regional Committee of Communist Youth from Oltenia (1956-1957) he was promoted to high positions in the 1980s: propaganda secretary in Braila, then first-secretary of the Timis County Committee of the Party from 1985 until November 3, 1989.

Matei's appointment as leader of the Timis county was not welcomed by the people living in the Banat region. Ilie Matei was perceived as a tough communist apparatchik and, at the same time as a brutal person, without knowing the culture, the spirituality and the mentality of the people living in Banat.

The beginning of people's revolt in Timisoara against the dictatorial regime led by Nicolae Ceausescu, found Ilie Matei in the same city. He was a part of the political commandment established inside the Timis County Party, having the purpose of stopping the people's revolt.

On December 22, 1989, Matei came back to Timisoara where he was seized by the military and officially arrested on January 6, 1990. He was sent to trial and sentenced to 15 years of prison in 1997.

Key words: *Ilie Matei, first-secretary, Timiș County, 1989 revolution, Nicolae Ceaușescu, process, sentence.*

La peste 23 de ani de la revolta care a mistuit în doar o săptămână un regim gândit să dureze veacuri, geneza și caracterul mișcării au rămas încă subiecte controversate. La fel de controversate sunt și acțiunile întreprinse de actorii principali situați de o parte sau de alta a baricadei ridicate de timișorenii care au

---

* Profesor dr., Liceul Teoretic „Traian Vuia” Făget, jud. Timiș.

refuzat în decembrie 1989 frica, foamea și umilința. Unul dintre acești actori a fost și Ilie Matei, prim-secretar al Comitetului Județean P.C.R. Timiș și președinte al Consiliului Popular Județean Timiș (1985 – 3 nov. 1989).

Ilie Matei s-a născut la 13 aprilie 1932 în localitatea Găneasa, județul Olt, într-o familie de țărani. Meseria de turnător-formator l-a ajutat să urmeze rapid școlile de partid, unde conta foarte mult profesia și originea socială, devenind un activist devotat, cu o ascensiune rapidă în structurile de conducere ale P.C.R. De la funcția de instructor al Comitetului Regional UTM Oltenia (1956-1957), va avansa în anii '80 secretar cu propaganda la Brăila, prim-secretar la Caraș-Severin și prim secretar la Comitetului Județean de Partid Timiș. Pentru că partidul avea nevoie de activiști cu o pregătire complexă – în limbajul de epocă „multilateral dezvoltată” – Matei a absolvit Academia de Studii Economice din București și a obținut și titlul științific de doctor în economie¹.

Numirea lui Matei în fruntea județului Timiș nu a fost primită cu entuziasm de către bănățeni. Prin comportamentul său cazon, prin exigența de multe ori exagerată și justificată doar de dorința de a fi pe placul celor care l-au numit să conducă unul dintre cele mai importante județe ale țării, Matei a fost perceput ca activist comunist dur, brutal, străin de cultura, spiritualitatea și mentalitatea bănățenilor. Întâlnirile cu activiștii din diferite domenii, dar în special cu cei care răspundeau de agricultură, erau, de multe ori, un coșmar. De aceea, unii considerau că prin trimiterea lui Matei în Timiș, Ceaușescu dorea să-i sancționeze pe bănățeni pentru lipsa atașamentului lor față de regim și răceala evidentă cu care a fost primit de fiecare dată când vizita județul.

În anii 1988/1989, situația județului s-a înrăutățit. Consumurile de alimente, energie electrică, gaze naturale erau raționalizate, importurile la bunurile de larg consum se redusese, productivitatea muncii scădea și planurile de producție se îndeplineau din ce în ce mai greu. La solicitarea directorilor de la marile întreprinderi ale județului, Matei va face în cursul anului 1989 mai multe demersuri către miniștrii de resort pentru a fi sprijiniți în „asigurarea bazei materiale necesare realizării sarcinilor de producție fizică, cu deosebire a producției de export” la unitățile economice ce aparțineau de ministerele respective. Astfel, la 16 ianuarie 1989, primul secretar solicită susținerea ministrului Industriei Ușoare, Maria Flucșă, „în soluționarea problemelor privind asigurarea integrală cu cote în repartiții” a materialelor necesare pentru întreprinderile textile din Timișoara și Lugoj². În aceeași zi, Matei trimite o adresă asemănătoare și ministrului Industriei Chimice și Petrochimice, Ion M. Nicolae, cerându-i să intervină la furnizorii contractați de mai multe întreprinderi din Timișoara, Lugoj și Jimbolia pentru a livra la timp

---

¹ *Procesul de la Timișoara*, vol. III, Ediție îngrijită de Miodrag Milin și Traian Orban, Timișoara, Edit. Mirton, 2005, p. 1287 (în continuare: *Procesul de la Timișoara*, vol. III...); vezi și „Jurnalul Național” din 17 noiembrie 2009.

² Direcția Județeană Timiș a Arhivelor Naționale, Fond Comitetul Județean P.C.R. (1981-1989), dosar 9/1989, f. 65.

coloranți, fibre sintetice și alte materii prime³. Adrese similare va trimite și altor miniștri, iar la 20 februarie 1989 va solicita sprijinul primului ministru Constantin Dăscălescu⁴.

Nici agricultura județului nu stătea mai bine, producția raportată fiind mult mai mare decât cea reală, așa cum rezultă și dintr-un raport semnat la 15 iunie 1989 de către Emil Bobu, secretar al Comitetului Central al P. C. R., care a verificat împreună cu un colectiv de activiști modul în care s-a efectuat evaluarea la culturile de cereale păioase în județul Timiș. În urma verificărilor făcute, au existat diferențe între cifrele raportate și cele reale, care au oscilat la cultura grâului între 528-1818 kg/ha, iar la cultura orzului, între 744-1593 kg/ha⁵. În vara anului 1989, Matei era avertizat de Ferdinand Nagy, ministru secretar de stat la Ministerul Agriculturii, că în județul Timiș s-a depășit programul de tăiere la bovine, ceea ce „reprezintă o gravă încălcare a disciplinei de plan și a prevederilor legii, de conducerile unităților agricole”⁶. De asemenea, era apreciat drept grav faptul că sacrificarea bovinelor s-a făcut la greutate medii foarte mici și că au crescut tăierile în situații deosebite. Față de aceste neajunsuri se solicită intervenția lui Matei pentru „întărirea ordinei și disciplinei de plan în fiecare unitate agricolă”⁷. Nu era prima dată când Ilie Matei avea probleme din cauza agriculturii. În august 1989, Matei a fost suspendat din funcția de prim-secretar, timp de o săptămână, împreună cu secretarul județean cu probleme de agricultură, directorul Direcției Agricole Timiș și directorul Trustului I.A.S. Timiș⁸.

În ciuda acestor neajunsuri, la începutul lunii noiembrie 1989, Ceaușescu decide promovarea lui în funcția de secretar cu propaganda al C.C. al P.C.R., deoarece se bucura de încrederea sa. Plecarea lui Matei la București a fost privită cu satisfacție de locuitorii județului, mai ales că a fost înlocuit de Radu Bălan, un activist apreciat de către bănățeni⁹. Din păcate, nici după venirea lui Bălan situația timișorenilor nu s-a îmbunătățit și, la scurt timp după preluarea conducerii, regimul comunist s-a confruntat cu cele mai grave probleme din istoria sa de peste patru decenii¹⁰.

Într-adevăr, în ziua de 15 decembrie 1989, în jurul orei 16.00, Radu Bălan a fost informat de către secretarul cu probleme de propagandă, Vasile Bolog, că în fața casei pastorului reformat Lászlo Tőkés se aflau aproximativ 100 de persoane,

---

³ *Ibidem*, f. 144.

⁴ *Ibidem*, f. 112-113.

⁵ *Ibidem*, f. 20.

⁶ *Ibidem*, dosar 22/1989, f. 81.

⁷ *Ibidem*.

⁸ *Procesul de la Timișoara*, vol. VIII, Ediție îngrijită de Traian Orban și Gino Rado, Timișoara, 2009, p. 4807 (în continuare: *Procesul de la Timișoara*, vol. VIII...).

⁹ Dumitru Tomoni, *Radu Bălan – Decembrie 1989*, în „Memorial 1989. Buletin științific și de informare”, nr. 1(6)/2010, Timișoara, p. 76.

¹⁰ Ioan Munteanu, Dumitru Tomoni, *Aspecte ale crizei economice și deteriorarea condițiilor de viață din Banat în Accentuarea crizei de regim din țările socialiste europene (1980-1990)* (coordonator: Lorin Ioan Fortuna), Timișoara, Edit. Artpress, 2009, p. 48-64.

care nu se manifestau sub nici o formă. Știa că pastorul urma să fie evacuat în baza unei hotărâri judecătorești din informațiile primite de la fostul prim-secretar Ilie Matei, de la Ion Cumpănașu, șeful Departamentului Cultelor și de la președinta Tribunalului Județean Timiș, Elena Topală¹¹. Pentru a se convinge că este așa, în jurul orelor 19, Bălan s-a dus în Piața Maria. Întors la sediu, l-a chemat pe primarul municipiului Timișoara, Petru Moț și l-a trimis la locuința pastorului pentru a-l asigura – inclusiv în scris – că nu va fi evacuat. Drept urmare, majoritatea celor prezenți în zonă au plecat acasă, situația revenind la normal, deși în acea seară au avut loc câteva incidente când autoritățile au încercat să facă arestări¹². La rândul-i, Radu Bălan l-a informat pe Emil Bobu despre cele întâmplate în Timișoara.

În dimineața zilei de 16 decembrie, la orele 8³⁰, Bălan a ținut obișnuita ședință de secretariat, unde, pe lângă probleme curente, a informat că sunt și „ceva probleme în Piața Maria”¹³. Într-adevăr, erau pentru că la primele ore ale dimineții numărul celor aflați în fața casei pastorului reformat era în creștere față de ziua precedentă.

În jurul orelor 11,00, Ilie Matei a venit în sediul Comitetului Județean de Partid, oprindu-se mai întâi în cabinetul secretarului județean cu probleme organizatorice, Florea Sofronie, pe care l-a informat că se află în oraș pentru a-și muta familia la București¹⁴. Apoi s-a întâlnit cu Radu Bălan care îl pune în temă cu situația creată în jurul pastorului Tökés, dar și cu ordinul dat de Ceaușescu la ora 10.00, de a se trece la evacuarea acestuia. Potrivit declarației făcute de Bălan la proces, „Matei a fost de părere că trebuie să fie pusă în executare acea hotărâre de evacuare”¹⁵. În schimb, supoziția lui Alex Mihai Stoenescu, potrivit căreia în acel moment „s-a dezvoltat un conflict personal între primul-secretar Radu Bălan și fostul prim-secretar Ilie Matei”, deoarece, pentru acesta din urmă, „proaspăt promovat secretar în C.C., ordinul lui Ceaușescu era literă de lege”¹⁶, nu a fost confirmată de Bălan. Venit la Comitetul Județean de Partid pentru a-l informa pe Bălan în aceeași situație, primarul Petru Moț se întâlnește cu Matei, în momentul în care acesta ieșea din biroul primului-secretar. Matei s-a interesat de starea de spirit din zonă și l-a sfătuit pe Moț să ia măsurile care se impun¹⁷.

Între timp, situația s-a complicat în Piața Maria, în apropierea pastorului László Tökés. Circulația s-a oprit, numărul demonstrațiilor era în continuă creștere,

---

¹¹ *Procesul de la Timișoara*, vol. III..., p. 1417.

¹² Peter Siani-Davies, *Revoluția română din Decembrie 1989*, București, Edit. Humanitas, 2006, p. 91, vezi și Miodrag Milin, *Timișoara 15-21 decembrie 89*, Timișoara, 1990, p. 18.

¹³ *Procesul de la Timișoara*, vol. IV, Ediție îngrijită de Miodrag Milin și Traian Orban, Timișoara, Edit. Mirton, 2006, p. 2069 (în continuare: *Procesul de la Timișoara*, vol. IV...).

¹⁴ *Ibidem*, p. 1905.

¹⁵ *Procesul de la Timișoara*, vol. III..., p. 1420.

¹⁶ Alex Mihai Stoenescu, *Istoria loviturilor de stat în România*, vol. 4, partea I, București, Edit. RAO, 2004, p. 357.

¹⁷ *Procesul de la Timișoara*, vol. VI, ediție îngrijită de Miodrag Milin și Traian Orban, Timișoara, Edit. Fundației Academia Civică, 2008, p. 3732 (în continuare: *Procesul de la Timișoara*, vol. VI...).

iar atitudinea lor era fără echivoc potrivnică regimului dictatorial. În jurul orelor 19.00 s-au oprit tramvaiele și s-a strigat pentru prima dată „Jos Ceaușescu!”, lozincă incendiară ce a marcat trecerea de la acțiunea de solidaritate cu pastorul Tökés, la o revoltă anticeaușistă, expresie a răbufnirii nemulțumirilor față de un regim agresiv și dictatorial¹⁸. Fiind confruntate cu o situație fără precedent, autoritățile intervin în forță, fiind trimis un pluton de intervenție și mașini de pompieri. Protestatarii rezistă cu îndârjire, astfel că încercarea forțelor represive de a-i împrăști și de a restabili ordinea eșuează, în ciuda faptului că Ceaușescu i-a cerut primului-secretar al Comitetului Județean P.C.R. Timiș, Radu Bălan, să rezolve situația într-o oră¹⁹.

Prinzând curaj, o coloană de demonstranți s-a îndreptat spre Comitetul Județean de Partid, trecând podul Michelangelo și deplasându-se pe lângă Banca de Stat, Poștă și apoi pe Bulevardul 23 August. Depășit de evenimente, Radu Bălan nu a avut curajul să încerce un dialog cu cei peste 2000 de demonstranți, astfel că aceștia au forțat ușa metalică de la intrarea în sediu, au spart geamuri de la fațada principală și au încercat să smulgă însemnele comunismului. Pentru apărarea sediului și împrăștierea demonstranților, la solicitarea lui Radu Bălan, Inspectoratul Județean Timiș al Ministerului de Interne a trimis un pluton din subunitatea antiteroristă (U.S.L.A) echipați cu salopete, scuturi, bastoane și căști, care, folosind inclusiv fiole lacrimogene, au reușit să restabilească ordinea²⁰.

Potrivit declarației făcute la proces, Ilie Matei a revenit în sediu după înlăturarea demonstranților, deoarece, locuind în zona centrală a orașului, a auzit „un vuiet puternic din oraș, asemănător unui meci de fotbal”²¹. Matei a asistat la convorbirea telefonică dintre Radu Bălan și Nicolae Ceaușescu, solicitându-i primului-secretar să-l informeze pe șeful statului că se află și el acolo. Nicolae Mihalache, prim adjunct al secției organizatorice a C.C. al P.C.R., trimis de Bobu să vadă ce se întâmplă la Timișoara, a susținut că Matei a vorbit aproximativ 3 minute cu Ceaușescu, asigurându-l „că vor fi luate măsuri la Timișoara”²².

---

¹⁸ Dumitru Tomoni, *Decembrie 1989 în Timișoara. De la revoltă populară la revoluție* în „Studii și articole de istorie”, LXXIV, 2009, p.71.

¹⁹ *Procesul de la Timișoara*, vol. III,..., p. 1429.

²⁰ *Ibidem*, p. 1433.

²¹ *Ibidem*, p. 1616. Inspectorul șef al Inspectoratului Județean Timiș al Ministerului de Interne, col. Ion Popescu, susține că Matei se afla în sediul înaintea venirii manifestanților: „În după-amiaza acelei zile, de la fostul Comitet Județean de Partid, am fost sunat de către Matei Ilie, fost secretar al C.C., care se găsea în Timișoara, că în acea zonă, zona Pieței Maria, în special pe Bulevardul Tineretii, pe lângă manifestații pașnici care erau pe str. Timotei Cipariu și în împrejurimi, o serie de elemente aflate sub influența băuturilor alcoolice s-au dedat la acțiuni care tulbură grav ordinea și liniștea publică, prin spargerea unor magazine din zonă, sustragerea unor bunuri, care aduc prejudicii municipiului, față de care mi s-a ordonat să iau măsuri operative de restabilire a ordinii și liniștii în zonă.” (*Procesul de la Timișoara*, vol. I, Ediție îngrijită de Miodrag Milin, Timișoara, Edit. Fundației Academia Civică, 2004, p. 112; în continuare: *Procesul de la Timișoara*, vol. I...).

²² *Procesul de la Timișoara*, vol. IV..., p. 2031.

La proces, Matei nu a negat convorbirea cu Ceaușescu, dar a considerat că nu era vorba de seara zilei de 16 decembrie, ci de după-amiaza zilei de 17 decembrie²³.

Deși prin declarațiile date Matei a susținut cu tărie că nu s-a implicat sub nici o formă în reprimarea demonstrațiilor și restabilirea ordinii, acțiunile întreprinse în perioada 16-18 decembrie îl contrazic. Matei s-a implicat în reprimarea manifestațiilor din Piața Maria, ordonând să fie puse tunurile cu apă pe demonstrații din zona Regionalei CFR, în jurul orei 20,00, lucru susținut și de Radu Bălan, atât la urmărirea penală, cât și la proces²⁴. În aceeași seară, Matei a participat la o scurtă ședință cu activul de partid la Comitetul Municipal Timișoara, ședință pe care a condus-o, dar despre care nici măcar nu amintește în declarația de la proces. El a informat activul că există o sentință de evacuare a pastorului Tökés, că oamenii nu au înțeles justetea acesteia și că, fără motiv, unii dintre aceștia au trecut la activități de devastare a magazinelor. În același timp le-a cerut directorilor de întreprinderi și secretarilor de partid să ia măsuri ferme pentru menținerea ordinii și disciplinei. Prezentă la acea ședință, Meszaros Anghel Tamara reține amănunte semnificative pentru atitudinea și percepția pe care o avea în acea seară Ilie Matei: „ne-a spus că în oraș au avut loc manifestări violente ale unor huligani, în majoritate beți, totul pomind de la pastorul Tökés, pe care ni l-a prezentat a fi un ins cu abateri, pricină din care mai-marii acestuia au hotărât să fie mutat din județ. Ne-a cerut ca noi să organizăm paza întreprinderilor împotriva acestor huligani, făcând afirmația că «strada rămâne în grija noastră»... și că «în două-trei zile vor fi potoliți»²⁵. Martora realizează amploarea evenimentelor, din moment ce abia „în două-trei zile” Matei vedea potolirea spiritelor, și este șocată de absența lui Radu Bălan de la această ședință, crezând că a fost demis din funcția de prim-secretar.

La orele 22.25, Matei îi comunică inspectorului-șef Popescu Ion că situația din Piața Maria „nu se stăpânește corespunzător”, cerându-i să acționeze în consecință²⁶. La scurt timp îi telefonează colonelului Constantin Rotariu, comandantul Diviziei de Apărare Antiaeriană a Teritoriului, interesându-se dacă a primit ordin de la ministrul Milea pentru a scoate militarii în stradă. Aflând că Rotariu a trimis în oraș doar zece patrule a câte trei militari, Matei și-a exprimat nemulțumirea, considerând că este nevoie de o implicare mai consistentă pentru restabilirea ordinii. Din aceleași considerente, la orele 23.30 îi solicită din nou colonelului Popescu mai multă fermitate în intervenția forțelor subordonate Inspectoratului Județean al M.I., după ce verificase personal modul în care se asigura paza Comitetului Municipal de Partid²⁷.

---

²³ *Procesul de la Timișoara*, vol. III..., p. 1639.

²⁴ *Ibidem*, p. 1439.

²⁵ *Procesul de la Timișoara*, vol. IV..., p. 2129.

²⁶ *Notă privind informațiile și activitățile desfășurate în noaptea de 16/17.12.1989 de către Grupa de comandă a Inspectoratului Județean Timiș al M.I.*, în „Timișoara”, an. I, nr. 143 din 12 decembrie 1990; vezi și Romeo Bălan, *Victimele libertății*, Timișoara, Edit. Artpress, 2009, p. 5.

²⁷ *Procesul de la Timișoara*, vol. III..., p. 1621.

În aceeași noapte, Matei s-a implicat în mod direct în acțiunea de evacuare forțată a pastorului Tökés, în ciuda garanțiilor date acestuia de Radu Bălan și Petru Moș.

În dimineața zilei de 17 decembrie, Matei vizitează mai multe întreprinderi timișorene pentru a vedea dacă sunt probleme deosebite. După aceste vizite, s-a îndreptat spre casă, dar observând că în zona Căminelor Studențești erau strânse câteva sute de persoane care scandau împotriva regimului, ia hotărârea de a veni la Comitetul Județean de Partid. Ajuns la sediu, constată că se constituise un dispozitiv de apărare puternic, format din plutonul de intervenție al Miliției, un cordon de militari în termen de la trupele de Grăniceri și patru mașini ale pompierilor. Strada era blocată și circulația oprită²⁸.

Nu a avut prea mult timp să discute cu Radu Bălan despre cele văzute în zona Căminelor Studențești, pentru că la foarte scurt timp – aproximativ 10-15 minute – au și apărut primele grupuri de demonstranți în fața sediului. Deși, pe la orele prânzului, Bălan l-a informat pe Ceaușescu că defilarea subunităților militare, cu fanfară, drapel de luptă și armament fără muniție a decurs normal și situația era sub control, Bălan avea să vadă mii de timișoreni îndreptându-se spre sediul Comitetul Județean de Partid. Oficialitățile locale, nu numai că nu acceptă dialogul cu demonstranții, în marea majoritate pașnici, dar și ordonă ca mulțimea să fie împrăștiată cu gaze lacrimogene și jeturi de apă din două autocisterne. În această situație, demonstranții forțează dispozitivul de apărare, iar un grup dintre ei atacă sediul cu pietre și sticle incendiare, pătrund în interior și devastează birourile de la parter²⁹.

Modul în care Ilie Matei a prezentat acest episod important la Procesul de la Timișoara, este mai mult decât sugestiv pentru percepția și interpretarea dată evenimentelor de către fostul demnitar comunist. Minimalizarea amplitudinii revoltei și radicalismul timișorenilor este o constantă a declarației lui Matei. Astfel, potrivit acestei declarații, Matei, deși se afla la etajul unu, în biroul primului-secretar și avea o imagine de ansamblu, „vede” doar 3000-4000 de demonstranți, când în realitate numărul lor era în jur de 20 000³⁰. Pentru el rămâne o enigmă și motivația atacului asupra sediului: „Nu știu cine a dat ordin, dar, la un moment dat, cordonul de militari s-a dat la o parte” și în acel moment „mulțimea adunată s-a dezlănțuit, îndreptându-se, în fugă, spre sediu și aruncând cu pietre și alte obiecte contondente, inclusiv sticle incendiare. Au dat foc la mașinile pompierilor, la camioanele cu care au fost aduși militarii în termen, la vreo două autoturisme parcate în apropiere.”³¹

²⁸ *Procesul de la Timișoara*, vol. III..., p. 1636.

²⁹ Gheorghe Sbârnă, Valentin Marin, *Dicționar general al revoluției române din decembrie 1989*, București, Edit. Militară, 2010, p. 622.

³⁰ Arhiva Memorialului Revoluției Timișoara, *Fond documentar Concluzii în fond. Dosar nr. 6/1990 a Curții Supreme de Justiție*, f. 5; vezi și *Procesele revoluției din Timișoara (1989)*, adunate și comentate de Marius Mioc, Timișoara, Edit. Artpres, 2004, p. 22.

³¹ *Procesul de la Timișoara*, vol. III..., p. 1637.

La fel de enigmatic este prezentată și intervenția forțelor represive, soldată cu molestarea, rănirea și arestarea a zeci de demonstranți și, în final, cu împrăștierea acestora: „Când, împreună cu Radu Bălan, după vreo 20 de minute, am coborât în stradă, am constatat că nu mai era nimeni în fața sediului... Mulțimea era împinsă spre Podul Decebal, care se afla la o distanță de aproximativ 100 de metri de sediu”³². La întrebarea președintelui completului dacă demonstranții au plecat de bună voie sau ca urmare a intervenției organelor „de ordine publică”, Matei răspunde în aceeași manieră: „Păi, n-avea cine să intervină (Sic!)” Și asta după ce chiar el constatare că „se organizase un dispozitiv puternic de apărare a sediului”³³. Întrebat fiind de ce nu a încercat, împreună cu Radu Bălan, un dialog cu manifestanții în momentul în care aceștia s-au apropiat, Matei a susținut: „Având în vedere evenimentul din seara anterioară nu se putea spune că era vorba de manifestați, ci tot de elemente huliganice”³⁴. Cu siguranță, erau și huligani în fața sediului, dar a-i considera la fel pe toți cei aproximativ 20 000 de timișoreni prezenți acolo, este un reflex al lipsei de cultură și al mentalității specifice multor demnitari comuniști.

După împrăștierea demonstranților, Matei revine în sediu și coordonează acțiunea de stingere a incendiului din clădire și de reparare a acesteia aflată „într-o stare jalnică”. În acest sens au fost mobilizate trusturile de construcții din județ. De la Radu Bălan află despre sosirea lui Ion Coman cu un grup de generali de la București. Împreună vor participa la teleconferința cu Nicolae Ceaușescu începută în jurul orei 18.00, în legătură cu care declară: „Țin să precizez, ca urmare celor spuse de Ceaușescu la teleconferința din 17 decembrie, eu nu am primit nici o sarcină pe linie militară. M-am preocupat doar de concretizarea sarcinilor ce au rezultat din acea teleconferință care erau specifice domeniului meu de activitate, respectiv propaganda și presa”³⁵. Tot la sediu, află că se trage în Timișoara, fiind unul dintre membrii Comandamentului județean constituit după teleconferință în sediul Comitetului Județean de Partid, deși nu va recunoaște niciodată acest lucru: „Nu s-a constituit nici un comandament. Am fost martor. Coman și generalul Stănculescu s-au ocupat de problemele militare... activiștii de partid, de problemele vieții economico-sociale”³⁶.

După teleconferință, îl contactează telefonic pe directorul adjunct de la Întreprinderea de Prelucrare a Sfeclei de Zahăr, solicitându-i să trimită un buldozer de la C.A.P. Freidorf, deoarece luase foc baza furajeră de aici. În aceeași seară dispune „măsuri deosebite de pază la Școala de Partid pentru că exista un grup de derbedei care dădeau cu pietre în clădirea Școlii de Partid, și repararea rețelei de tramvaie și troleibuze”³⁷.

---

³² *Ibidem*, p. 1638.

³³ *Ibidem*, p. 1636.

³⁴ *Ibidem*, p. 1640.

³⁵ *Ibidem*, p. 1629.

³⁶ *Ibidem*, p. 1643.

³⁷ *Ibidem*, p. 1632-1633.

În seara zilei de 17 decembrie, general maior Ștefan Gușe, șef al Marelui Stat Major, vine cu două transportoare blindate la Comitetul Județean de Partid, întrucât Ion Coman își exprimase dorința să vadă cum arăta orașul după măsurile represive fără precedent din ultimele zile. La orele 22.30, cei doi demnitari comuniști, pleacă în oraș cu cele două transportoare blindate și cu o mașină militară cu un pluton care le asigura garda, având drept ghid în această insolită plimbare chiar pe Ilie Matei: „M-am oferit să-i conduc eu, ca unul care cunoștea orașul, întrucât conducătorii nu cunoșteau bine orașul. Am mers pe Calea Aradului și apoi în Piața Operei, constatând cât de jalnic arăta orașul prin spargerea și devastarea magazinelor, cât și prin incendierea unora dintre acestea. În zonele respective am văzut desfășurate trupe înarmate ale M.Ap.N.”³⁸. După această inspecție nocturnă, ce a durat două ore, timp suficient pentru a vedea și sângele de pe caldarâmul din Piața Operei și din fața catedralei, mărturie – încă neștersă de ploaia care urma să vină – a jertfei celor care strigaseră nu cu mult timp în urmă: „Vom muri și vom fi liberi!”, Matei se întoarce în sediu și, în jurul orelor 24.00, pleacă acasă pentru a se odihni după o zi cu adevărat eroică, dar nu pentru el, ci pentru timișoreni.

În dimineața zilei de 18 decembrie, orașul „arăta groaznic, totul era devastat. Aerul avea miros de vulcan aprins. Piața era ocupată de cordoane de militari și securiști în civil, înarmați, pe care trecătorii îi priveau cu ură, scârbă și dispreț. Pe străzi, în fața magazinelor devastate și incendiate, se făcea curățenie”³⁹. Liniștea era doar aparentă, pentru că în Timișoara se confruntau două lumi, deopotrivă îngrijorate: cea a timișorenilor de rând, ce trăiseră momente de teroare și teamă că totul se va sfârși ca la Brașov, în 1989, și cea a forțelor represive – nomenclaturiști locali și de la centru, securiști, milițieni și o mare parte dintre ofițerii M.Ap.N. – ce doreau să reinstaureze cât mai rapid ordinea și liniștea comunistă. Starea de spirit era mai mult decât tensionată, ca urmare a masacrului din ziua precedentă și a sutelor de arestați. În ciuda stării de necesitate ce interzicea circulația în grupuri pe străzi, la fiecare pas întâlneai oameni disperați care își căutau copii sau rudele dispăruți sau arestați.

În jurul orelor 9.00 a început la sediul municipal de partid o ședință de analiză și informare cu directorii și secretarii de partid din întreprinderile și instituțiile orașului, care trebuiau să aducă și situația cu prezența oamenilor la lucru⁴⁰. Alături de primul secretar Radu Bălan, participă la această ședință și foștii prim-secretari Ilie Matei și Cornel Pacoste. După ce primarul Petru Moț i-a dat cuvântul, Matei a vorbit despre necesitatea realizării indicatorilor de plan, pentru că numai așa li se va putea asigura oamenilor salariul, și pe cale de consecință se vor diminua și nemulțumirile. Întreprinderile trebuiau să fie bine apărate, iar Gărzile Patriotice să-și facă datoria și „să lovească fără milă când vor fi atacate”. În același timp, Matei a precizat că devastarea produsă în Timișoara era o grea lovitură

---

³⁸ *Ibidem*.

³⁹ Costel Balint, *op. cit.*, p. 44.

⁴⁰ *Procesul de la Timișoara*, vol. IV..., p. 1970.

produsă partidului și statului, că era nevoie de întronarea ordinii și disciplinei, activul de partid și de stat trebuind să fie în permanență la datorie. În continuare a amintit că s-a instituit starea de necesitate în Timișoara, că Armata era dotată cu muniție de război și și-a manifestat nemulțumirea față de șefii de instituții și secretarii de partid, pentru că nu au împiedicat participarea salariaților la demonstrație⁴¹.

De la această ședință cu activul de partid și de stat, ce avea drept scop să convingă muncitorii că acțiunea dușmănoasă îndreptată împotriva regimului eșuase și că se revenise la normalitate, Ilie Matei și Cornel Pacoste au plecat la Centrul Universitar. Aici, au participat la o nouă ședință organizată în sala senatului, în același scop, cu rectorii, prorectorii, decanii și secretarii de partid de la instituțiile de învățământ superior din Timișoara. Luând cuvântul primul, Matei a precizat că „în Timișoara a fost declanșată o acțiune dușmănoasă, bine organizată de elemente străine, puse în slujba imperialismului, acțiune care urmărește răsturnarea regimului și a Partidului Comunist Român.”⁴² Potrivit lui Matei, cei „5000-6000 de oameni certați cu ordinea și disciplina – bețivi, țigani, hoți – care s-au raliat provocatorilor”, au reușit să distrugă pe moment rețeaua comercială, pentru a scoate populația în stradă, dar nu au afectat aparatul de partid, care a rămas „intact și în ofensivă”. Prin intervenția armatei s-a restabilit ordinea, urmând ca, „în cursul zilei, să se liniștească lucrurile. Din seara precedentă, s-a instaurat starea de necesitate, practic, starea de război”. De aceea, el a venit în Centrul Universitar Timișoara „cu următoarea misiune din partea secretarului general: să se ia măsuri de a se împiedica perturbarea procesului de învățământ, de a se aduce înapoi studenții,... de a se lua măsuri de apărarea căminelor și a celorlalte edificii din Centrul Universitar împotriva unor eventuale distrugerii”⁴³. Matei a făcut un apel către toate cadrele didactice pentru ca toate activitățile – cursuri, laboratoare, activități de cercetare etc. – să se desfășoare normal, lucru imposibil de realizat deoarece peste 90% dintre studenți erau plecați în vacanță, la cererea conducerii Universității.

După terminarea ședinței, Matei a revenit în sediul Comitetului Județean de Partid, de unde a plecat la orele 12.00, împreună cu Ion Coman, pentru a vizita șapte întreprinderi din oraș și a se informa despre prezența la lucru și starea de spirit a muncitorilor⁴⁴. Împreună cu Coman va vizita și toată rețeaua comercială distrusă în nopțile de 16 și 17 decembrie. Revenit în sediu, a participat alături de Coman, Bălan, Pacoste și Diaconescu Gheorghe, adjunct al procurorului general, la o ședință unde s-a discutat problema cadavrelor⁴⁵ celor uciși cu o zi înainte.

În dimineața de 19 decembrie, Matei îl însoțește pe Ion Coman la întreprinderile „Victoria” și „Optica”, unde se interesează despre prezența muncitorilor la lucru și dacă sunt probleme.

---

⁴¹ *Ibidem*, p. 1887.

⁴² *Ibidem*, p. 2217.

⁴³ *Ibidem*, p. 2216.

⁴⁴ *Procesul de la Timișoara*, vol. III..., p. 1350.

⁴⁵ *Procesul de la Timișoara*, vol. VIII, p. 4481.

Pe la orele prânzului, Elena Ceaușescu l-a sunat pe Ion Coman și i-a cerut să-l trimită pe Ilie Matei la Arad pentru a-l înlocui pe Cornel Pacoste, trimis în orașul de pe Mureș în ziua precedentă⁴⁶. Decizia Elenei Ceaușescu de a face această rocadă avea în vedere atât personalitatea acestor înalți demnitari comuniști, cât și evoluția evenimentelor de la Arad. Spre deosebire de Pacoste, promovat din mediul universitar, șovăitor și cu probleme de sănătate, Matei era mult mai ferm și capabil să susțină fără rezerve, regimul comunist, în viitorul căruia credea orbește. În același timp, sub imboldul exemplului dat de timișoreni, și arădenii încep să-și manifeste, sub diferite forme, sentimentele ostile regimului Ceaușescu.

Într-adevăr, la orele 8.00, pe 20 decembrie, Matei a sosit la Arad și a convocat la sediul Județenei de Partid o ședință de secretariat, la care a participat și locțiitorul comandantului Garnizoanei și comandantul Centrului Militar. La aceea ședință, Matei a făcut o informare cu privire la evenimentele de la Timișoara, precizând că au fost devastate magazine, inclusiv sediul partidului și că s-au înregistrat morți și răniți. El a lăsat să se înțeleagă că era nemulțumit că la Timișoara nu a fost un centru unic de comandă și nu s-a intervenit cu suficientă hotărâre. De aceea, la Arad va trebui să se organizeze un comandament unic, care să fie la sediul organului județean de partid și din care să facă parte în mod permanent și inspectorul-șef al Ministerului de Interne⁴⁷. Structura indicată de Matei s-a constituit cu primul secretar al comitetului județean PCR Arad Elena Pugna, secretarul cu probleme organizatorice Nicolae Angheloiu, comandantul Garnizoanei Militare mr. Dumitru Marcu, șeful Inspectoratului Județean al M.I. col. Sălceanu, șeful Miliției Județene Arad col. Mihail Cioflică, șeful de Stat Major al Gărzilor Patriotice col. Liviu Stranski și bineînțeles, Ilie Matei și din dimineața zilei de 22 decembrie și un alt secretar al C.C. al P.C.R., Radu Constantin. În același timp s-au nominalizat obiectivele economice, sociale și culturale care impuneau măsuri de protejare în caz de nevoie și s-a stabilit planul de apărare cu efective militare. La fel ca la Timișoara, directorii de întreprinderi au fost instruiți să organizeze adunări de condamnare a „huliganilor”, „iredenților” și „fasciștilor” din Timișoara⁴⁸.

În ciuda acestor demersuri, arădenii și-au depășit frica și, în dimineața de 21 decembrie au ieșit în stradă pentru a protesta față de regimul dictatorial. Acțiunea a început la Întreprinderea de Orologie Industrială, unde la ora 7.00 o parte din tinerii muncitori au refuzat începerea lucrului și, în frunte cu Dănilă Onofrei, s-au îndreptat spre centrul orașului cântând „Deșteaptă-te, române!”. Pe traseu li s-au alăturat muncitorii de la Uzina de strunguri, U.T.A., Uzinele de vagoane, Combinatul de prelucrare a lemnului, Gara C.F.R., Tricoul Roșu etc. La sosirea în piața din fața Comitetului Județean de Partid, numărul manifestașilor s-a ridicat la câteva mii. Deși s-a constituit un dispozitiv de protecție în jurul

⁴⁶ *Procesul de la Timișoara*, vol. III..., p. 1381.

⁴⁷ *Ibidem*.

⁴⁸ Alexandru Osca (coord.), *Revoluția română în Banat*, Craiova, Edit. Sitech, 2009, p. 217.

sediului Județenei de Partid, militarii au promis că nu vor trage în demonstrații dacă manifestă pașnic și nu pun în pericol viața sau integritatea fizică a celor din dispozitiv. Comportamentul militarilor l-a nemulțumit pe Matei, care a cerut comandanților să-i împrăstie pe demonstrați cu patul armelor și cu baioneta⁴⁹. Căpitanul Iagăr Zaharia de la Biroul Pază și Ordine a Miliției Municipiului Arad nuanțează comportamentul lui Matei: „ne-a spus să fim viteji ca înaintașii noștri, Mihai Viteazul și Ștefan cel Mare. În situația în care ar intenționa demonstrații să intre în Consiliu, să-i lovim cu bastoanele”⁵⁰. Mai mult, dacă nu se descurcă, Matei se oferă să le vină în ajutor „întrucât are experiență de la Timișoara”.

În seara de 21 decembrie, din dispoziția lui Matei, au fost convocați directorii de întreprinderi, cărora li s-a spus să nu mai permită ieșirea salariaților în stradă, iar gărzile patriotice să fie dotate cu bâte. Și în cursul nopții, Matei a insistat ca armata să intervină pentru împrăștierea demonstrațiilor, a căror număr scăzuse la aproximativ 100. În curtea interioară a sediului, Matei instruia efectivele Ministerului de Interne, arătându-le cum să procedeze dacă cei de la armată ar permite demonstrațiilor să pătrundă în clădire⁵¹.

În dimineața zilei de 22 decembrie, piața din fața Județenei de Partid s-a umplut din nou. Cei ce au ieșit din tura de noapte și navetiști de la gară au venit direct în piață, numărul demonstrațiilor fiind de aproximativ 20 000. Matei a dat ordin să se folosească gaze lacrimogene pentru împrăștierea mulțimii, dar nici acest ordin nu s-a executat. După fuga lui Ceaușescu și retragerea armatei în cazărmi, Matei, împreună cu Elena Pugna și Radu Constantin au cerut protecția armatei. În jurul orei 19,00, cu un tren, a revenit la Timișoara, unde a fost preluat de forțele aparținătoare Ministerului Apărării Naționale, fiind arestat în ziua de 6 ianuarie 1990.

Deși ajunsese în oraș pentru rezolvarea unor probleme personale, Matei nu s-a întors în București pentru a participa la plecarea lui Ceaușescu în Iran, așa cum o cerea protocolul. Mai mult, din primele momente el se va cupla la evenimentele desfășurate în Timișoara, fiind mereu în preajma lui Bălan, iar după venirea lui Coman va face parte din Comandamentul creat la Comitetul Județean de Partid.

Matei nu a recunoscut niciodată rolul avut în reprimarea revoltei timișorenilor, iar în ultimul cuvânt rostit la proces în 18 decembrie 1991 a spus răspicat: „eu nu am primit de la Nicolae Ceaușescu nicio dispoziție sau împuternicire militară și, ca urmare, nu am fost factor decizional în acest domeniu și nici executorul unor ordine militare sau alte activități care ar fi contribuit la aplicarea ordinilor militare”⁵². De aceea, procesul în care a fost implicat el și ceilalți demnitari comuniști, îl consideră drept o tragedie cu implicații grave pentru viitorul neamului: „Dacă această înscenare a proceselor revoluției reușeste, va fi o tragedie pentru liniștea și

---

⁴⁹ Emil Șimăndan, *Întrebătorul din agora. În amintirea eroilor martiri ai revoluției de la Arad*, vol. II, Arad, Edit. Fundația Culturală „Ioan Slavici”, 2003, p. 19.

⁵⁰ *Procesul de la Timișoara*, vol. IV..., p. 1848.

⁵¹ Emil Șimăndan, *op. cit.*, p. 20.

⁵² *Procesul de la Timișoara*, vol. VIII..., p. 4781.

stabilitatea țării ... cu repercursiuni imprevizibile pentru viitorul națiunii române la sfârșitul acestui secol zbuciumat, când unitatea întregului popor a devenit mai scumpă ca oricând în decursul istoriei”⁵³. Mai mult, era convins că arestarea și procesul veneau doar din cauza convingerilor sale ideologice și politice: „Am susținut în timpul cercetării și susțin și azi că, dacă se dorește ca să mi se găsească un motiv pentru a fi condamnat, nu este decât unul singur, și anume că am fost activist de partid și am crezut în ideile gândirii socialismului, cum sunt «dreptate și egalitate între toți membrii societății», «libertatea de gândire și exprimare», «afirmarea deplină a personalității umane», «desființarea oricăror forme de asuprire socială», iar la Congresul al XIV-lea al Partidului am fost ales membru al C.P. Ex. Și secretar al C.C.”⁵⁴.

La fel ca și Ceaușescu, în decembrie 1989, și Matei considera, la doi ani de la acele evenimente, că revolta timișorenilor nu avusese nicio motivație reală, fiind provocată doar de cercurile revizioniste din Ungaria, care doreau, astfel, „să pună mâna pe Ardeal, continuând să nutrească nostalgia vechilor visuri cezaro-crăiești”⁵⁵.

Trimis în judecată pentru infracțiunea de genocid, a fost achitat în 1991, condamnat la 15 ani închisoare în 1997, și apoi, eliberat. Mai mult, în iulie 2003, Consiliul Județean Timiș le-a decernat diplome tuturor foștilor conducători ai județului, inclusiv lui Ilie Matei, spre consternarea revoluționarilor autentici și a presei locale⁵⁶.

Nu credem însă că va scăpa de judecata istoriei, și demersul de față se dorește a fi o modestă contribuție pentru o judecată cât mai dreaptă, pentru că el nu a fost călăul și nici victima revoluției din Timișoara. Mai degrabă a fost victima sistemului din care făcea parte, sistem ce în decembrie 1989 își epuizase toate resursele.

---

⁵³ *Ibidem*, p. 4780.

⁵⁴ *Ibidem*, p. 4805.

⁵⁵ *Ibidem*, p. 4809.

⁵⁶ *Procesele revoluției...*, p. 11.